

виховання. Відділ кадрів. Накази директора з особового складу, 1 січня – 27 грудня 1931 р., 203 арк.

11. АПНПУ імені В.Г. Короленка (далі – АПНПУ). – Полтавський інститут соціального виховання. Відділ кадрів. Накази директора з особового складу, 1 січня – 28 грудня 1932 р., 275 арк.

12. АПНПУ імені В.Г. Короленка (далі – АПНПУ). – Полтавський інститут соціального виховання. Відділ кадрів. Накази директора з особового складу, 4 січня – 29 грудня 1933 р., 138 арк.

13. АПНПУ імені В.Г. Короленка (далі – АПНПУ). – Полтавський державний педагогічний інститут. Відділ кадрів. Накази директора з особового складу, 2 січня – 31 грудня 1934 р., 131 арк.

Артем Іноземцев

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРОВСЬКОГО ПОЛТАВСЬКОГО КАДЕТСЬКОГО КОРПУСУ

Постановка проблеми. Реформування сучасних Збройних Сил України та вдосконалення системи підготовки військових фахівців, зокрема офіцерського складу військ, спонукають звернутися до системи діяльності військових навчальних закладів у минулому, зокрема кадетських корпусів, з метою вивчення та творчого використання педагогічної спадщини цих навчальних закладів у наш час.

Військова освіта є досить історично молодим інституційним утворенням у порівнянні з класичною університетською освітою. Не зважаючи на те, що перші військово-навчальні заклади в Російській державі було створено ще на початку XVIII століття, на території України, яка входила до її складу, вони з'явилися в середині XIX століття. Одним із таких навчальних закладів був Петровський Полтавський кадетський корпус.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження з цієї тематики в історіографії з'являються ще в дореволюційний період. Їх представлено працями з історії військової освіти В.Ф. Грекова, М.С. Лаласва, а також нарисами з історії окремих навчальних закладів, які підготували Н. П. Завадський, А. Д. Ромашкевич, К. Ф. Павловський. Проте останні вказані праці при ґрунтовному фактологічному наповненні позбавлені аналітичного матеріалу. У новітній час активізується вивчення історії військової освіти. У працях вітчизняних дослідників історія кадетських корпусів розглядається в контексті розбудови національних збройних сил у період визвольних змагань 1917–1920 рр. Однією з перших спроб представити історію кадетських корпусів як окреме дослідження є стаття А. Ткачука, де окреслено основні етапи їхньої діяльності. Висвітлення діяльності кадетських корпусів знаходимо у дослідженнях А. І. Махінько та Ю. Г. Корнійчука та ін.

Мета статті – виявити організаційно-педагогічні особливості діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу. **Завдання дослідження:** 1) розглянути процес створення навчального закладу та охарактеризувати умови вступу до нього; 2) виявити особливості навчально-виховного процесу; 3) розкрити роль офіцера-вихователя у діяльності корпусу.

Виклад основного матеріалу. У структурі освіти Російської імперії чільне "місце завжди належало кадетським корпусам. Сама назва корпусів – кадетські, передбачала їх початкову роль у системі військової освіти, оскільки слово «кадет» походить від французького "cadet" – молодший. Після семирічного навчання в кадетському корпусі, юнак мав можливість вступити до військового училища з дворічним терміном навчання; вершиною військової освіти було навчання в академії, де готувалась еліта армії. Основу, зрозуміло, закладали якраз кадетські корпуси, які мали подвійну мету: 1) підготовка для армії офіцерів; 2) власне благодійна мета – надання можливості бідним дворянам виховувати своїх дітей «поблизу їх сімей» [6, с. 94]

З огляду саме на благодійну мету було вирішено створити у Полтаві кадетський корпус для чотирьох губерній: Полтавської, Чернігівської, Катеринославської, Слобідсько-Української (з 1835 р. Харківської).

У 1829 році малоросійський генерал-губернатор князь М. Г. Репнін-Волконський оголосив про намір імператора Миколи I запровадити в Полтаві кадетський корпус. Дворянство вказаних губерній мало вносити власні кошти на додаток до урядового фінансування. Загальна вартість будівництва корпусу становила 2 млн. 620 тис. руб. асигнаціями [6, с. 7].

Зведення будівлі корпусу розпочалося 1834 року. 5 квітня 1836 року імператор Микола I підписав указ військовому міністру графу О. І. Чернишову «... Корпус сей именоватъ Петровско-Полтавским и день учреждениа оногo праздноватъ в день победы 27 июня...» [2, с. 117].

Відкриття корпусу відбулося 6 грудня 1840 року із загальним числом 400 вихованців. Його першим директором призначили генерал-майора В. Ф. Св'ятловського, який у своїй діяльності спирався на нові для того часу гуманні виховні ідеї. У своїх спогадах про перших вихованців Полтавського кадетського корпусу М. А. Домонтович підкреслював, що вони вигідно вирізнялися серед своїх ровесників з інших закладів подібного типу тим, що “виросли серед селянського привілля, з міцним здоров'ям, яке вони наслідували від своїх батьків, що зберегли в собі достатній запас сил стародавніх богатирів України... Малоросійські дворяни, на відміну від великоруських, були менш знатними і тому прагнули до зміцнення і підтримки чинами і службовим становищем своїх дітей” [3, с. 447].

Загальний склад вихованців корпусів поділявся на кадет-інтернів, які перебували на повному утриманні закладу, та кадет-екстернів, які лише відвідували заняття. У свою чергу, інтерни підрозділялися на казеннокоштных, на державному утриманні, стипендіатів, що утримувалися за рахунок відсотків з капіталів благодійників, та тих, хто навчався за власний рахунок. Вихованці-інтерни мали право навчатися за власний рахунок або бути стипендіатами. Чисельність кадетів визначалася штатним комплектом. Так, у Київському, Сумському й Одеському корпусах кількість вихованців-інтернів визначалася у 500 осіб, у Полтавському – 400 [7, с. 48–49]. Екстернами могли бути лише молодші вихованці.

Щодо стрійової підготовки кадети поділялися на роти, а в навчальному процесі — на класи, при цьому перша рота складалася із старших кадетів 6 та 7 класів. Динаміка чисельності вихованців свідчить, що більшість із них завершувала курс навчання. Так, за 50 років функціонування Полтавського корпусу його закінчило 1795 осіб. За цей час за різними причинами вибуло 1520 вихованців, з яких 66 % звільнено додому [2, с. 119].

Вік для вступу неповнолітніх в корпус був встановлений від 9 до 11 років, беручи до уваги вік з дня майбутнього вступу, тобто 15 серпня. Неповнолітні вступаючи за свої кошти могли бути зараховані в корпус і до 14 років, але через вступний іспит, за програмою відповідного класу. При зарахуванні в корпус казеннокоштных і своєкоштных кадетів батьки або родичі повинні були пред'явити письмове зобов'язання, якщо зарахований чи вихованець виявиться лінивим чи недієздатним, то за наказом корпусного керівництва, вони миттєво і без будь-яких пояснень зобов'язувалися забрати його із корпусу.

Щорічний прийом вихованців в корпус повинен був закінчуватись не пізніше 15 серпня. Казеннокоштні кадети, які не з'явилися протягом двох тижнів після цього терміну виключаються із корпусних списків, а місця їх вважалися вільними [8, с. 373].

Термін навчання складав 7 років. Заняття кадетів були розподілені протягом дня наступним чином. Уставали вихованці о 6 годині ранку, готувалися до 7 години, щоб вчасно сісти на заняття. Від 8 до 11 години було дві лекції. Після їх закінчення кадети займалися стрійовою підготовкою, гімнастикою тощо. Від 15 до 18 години знову проводилися дві лекції. З 18.30 до 20.00 займалися приготуванням уроків [6, с. 29].

Як бачимо, розклад занять кадетів було складено з урахуванням санітарних норм, коли лекції чергувалися з відпочинком та руховими вправами. Щоденно кадетів виводили на прогулянку, не дивлячись на погоду. Цим прагнули привчити кадетів, як майбутніх воїнів, до перенесення холоду. Вихованці одягали шинелі тільки при морозі більше 10 градусів. Тобто проводилось загартування вихованців.

Шикуння та стрійову підготовку завжди проводили на свіжому повітрі. На ці заняття відводилось не менше 6 годин на тиждень. Стільки ж годин відводилось на заняття фехтуванням, гімнастикою, танцями [6, с. 29].

На фізичні вправи зверталася велика увага (навіть підвищена). Було видано досить суворі інструкції щодо занять із гімнастики, плавання, рухливих ігор. З метою виокремлення більше часу на ці заняття, урок який тривав 60 хвилин, було скорочено до 50 хвилин. Відмітимо ще одну рису: при розподілі розкладу навчальних предметів, вказувалося, щоб вихованцю доводилось готувати не більше трьох уроків. Як зазначає І. Ф. Павловський, кадети особливо захоплювалися гімнастикою. Цьому сприяло те, що для кожного віку вихованців у рекреаційних залах були гімнастичні машини. І на гімнастичних змаганнях чи іспитах кадети показували високу майстерність [6, с. 161].

Головним статутним документом, що регламентував організацію виховної роботи в навчальному закладі, було "Положення про кадетські корпуси" (1886). Для виховання майбутніх офіцерів російської армії, за цим положенням, призначалися офіцери-вихователі, які повинні були відповідати "необхідним для того вимогам як за моральними якостями й отриманою освітою, так і за службовим досвідом" [12]. При цьому офіцери-вихователі не могли мати більш як 9 годин

навчального навантаження на тиждень, аби мати достатньо часу для здійснення виховної роботи в середовищі кадетів. Такий підхід до визначення спеціальних посадових осіб, які б займалися вихованням юнаків у військовому навчальному закладі, свідчить про пильну увагу до формування особистості майбутнього військового фахівця в кадетському корпусі. Доцільно також зауважити, що цьому виховання в такому навчальному закладі мало відповідати християнському віровченню і загальним основам російського державного устрою. Виховна система, фактично, складалася з двох компонентів: фізичного і морального виховання. З такими цілями виховання узгоджувався й зміст освіти, покликаний формувати в кадетах "здоров'я, силу й бадьорість тіла й духу, сувору дисципліну розуму й волі, цікавість і схильність до розумової праці" [10].

Із самого початку існування кадетського корпусу для вихованців було облаштовано літній табір на території історичного Поля Полтавської битви (на березі річки Ворскли). Тут проводили літній час кадети, які не поїхали на канікули. Ними особливо опікувалися, намагаючись як найкраще організувати відпочинок. Вихованці займалися читанням, перекладами з іноземних мов, доглядали за садом, який був висаджений у таборі, вчилися складати гербарії; для них організовувалися пішохідні екскурсії за 5 верст від табору; грали в рухливі ігри, займалися гімнастикою, вчилися користуватися топографічними інструментами. Оскільки був літній період і табір розташовувався біля Ворскли, вихованців навчали плаванню [9].

Велика заслуга у розробленні програми літніх таборів О. Д. Бутовського (до речі випускника цього кадетського корпусу). У майбутньому досвід організації таких таборів, безпосереднім учасником яких він був, під час організації «тимчасових літніх курсів» для офіцерів-вихователів Кадетських корпусів 1890 року [5, с. 4].

Висновки. Проведене дослідження свідчить, що протягом історії діяльності на українських землях кадетські корпуси зробили значний внесок у підготовку офіцерських кадрів. Майже всі представники середнього та вищого командного складу російської імператорської армії отримували середню освіту саме в цих освітніх закладах. Науковий аналіз особливостей діяльності Петровського Полтавського кадетського корпусу довів, що життя кадетів було цікавим і насиченим. Чітко розроблена програма навчання, перебування на свіжому повітрі, різноманітні фізичні вправи і змагання, екскурсії, перебування у літньому таборі – все це повинно було підготувати вихованців корпусу до військової служби, сформувати майбутнього офіцера як особистість. Отже, навчально-методичні засади навчально-виховної діяльності кадетських корпусів пройшли випробування історією, а також зберігають актуальність, відроджуючись у новітній час та модернізуючись відповідно до вимог сучасності.

Список використаної літератури

1. Алпатов Н. И. Учебно-воспитательная работа в дореволюционной школе интернатного типа (из опыта кадетских корпусов и военных гимназий в России) / Н. И. Алпатов. – М. : Просвещение, 1958. – 310 с.
 2. Греков Ф. В. Краткий исторический очерк военно-учебных заведений 1700–1910 / Ф. В. Греков М. : Типография Вильде, 1910. – 196 с.
 3. Домонтович М. А. Полтавский кадетский корпус в первые годы его существования / М. А. Домонтович // Исторический вестник. – 1890. – Т. 42. – № 11. – С. 444–476.
 4. Корнійчук Ю. Г. Дорадянська система виховання увійськових навчальних закладах як історикопедагогічна проблема / Ю. Г. Корнійчук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – Випуск 35. – С. 181–185.
 5. Павлов В. Біографічний довідник. Олексій Дмитрович Бутовський – апостол олімпійського руху сучасності / Віталій Павлов. – Полтава : ФОП Говоров С. В., 2008. – 12 с.
 6. Павловский И. Ф. Исторический очерк Петровского Полтавского корпуса. 1840–1890 / Павловский И. Ф. – Полтава : Типография губернского правления, 1890. – 303 с.
 7. Положение о кадетских корпусах. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1886. – 92 с.
 8. Правила для приема малолетних дворян в Петровский Полтавский кадетский корпус // Черниговские губернские ведомости. – 1850. – №39. – С. 71–374.
 9. Шендрик Л. Літній табір Петровського Полтавського кадетського корпусу на Полі Полтавської битви [Текст] / Л. Шендрик // Край. – 2007. – №39 (лип.). – С. 15–16.
- Електронні ресурси:
10. Кадетские корпуса. <http://www.ruscadet.ru/library/rushist/calend-1909/comm.htm>
 11. Махінько А. З історії кадетських корпусів в Україні. Режим доступу: http://history-pages.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/35_11_Makhinko.pdf
 12. Положение о кадетских корпусах. Режим доступу: <http://www.ruscadet.ru/history/doc/1886.htm>
 13. Правила прийому неповнолітніх дворян в Петровский Полтавский кадетский корпус. Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/76>

Тетяна Фазан

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ДІВЧАТ У ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРЯХ XIX СТОЛІТТЯ ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Резюме. У статті розкрито основний зміст, форми та методи підготовки дівчаток у православних монастирях до духовно-морального виховання дитини. Розкрито на основі яких предметів відбувалося навчання та виховання жіноцтва. Жінка, яка традиційно вважалася і була берегинею домашнього вогнища, звісно, відіграла провідну роль у сімейному вихованні дітей і, паралельно з передачею загальних знань, готувала дівчаток (своїх дочок) до виконання ними в майбутньому аналогічних обов'язків.

Ключові слова: Монастир, жіноче виховання, жіночі навчально-виховні заклади, богослужіння, благоговіння.

Центральне місце в житті кожного навчального закладу посідає сам навчальний процес. Відповідно, від цілей і завдань виховання, затверджених у статутах жіночих шкіл усіх рівнів, залежав не лише зміст навчального курсу, а й можливості їхніх випускниць після завершення освіти. У свою чергу, організація навчального процесу визначала перебіг робочих буднів кожної юної учениці. Слід зазначити, що у XIX – на початок XX ст. питання про зміст жіночої освіти було важливою частиною дискусій не лише про жіноче призначення, а й про чоловічий та жіночий інтелект і здатність жінок до розумової діяльності взагалі. Зауважимо, що подібні дискусії іноді ініціюються й у наш час, коли жінки не лише повсюдно засвідчили свою здатність до здобуття вищої освіти, а й внесли свій безперечний, вагомий вклад у науку та в усі інші сфери людської діяльності, коли рівність статей видається для цивілізованої людини річчю цілком очевидною [4, с. 40].

Однак на перших етапах розвитку жіночої освіти в Російській імперії, у склад якої в той період входила майже вся територія нинішньої України, на зміст освіти в жіночих духовних навчальних закладах дуже впливали суспільні погляди на станове призначення жінки – погляди, які дуже відрізняються від сучасних. Особливістю освіти дореволюційної Росії першої половини XIX ст. була її становість, що особливо посилилася за правління Миколи I. На відміну від нашого часу, коли кожна дитина – незалежно від свого походження та навіть іноді власного бажання – отримує обов'язковий обсяг знань у рамках курсу середньої школи, уряд миколаївської Росії «роздавав» освіту відповідно до станового походження. Від останнього безпосередньо залежало й майбутнє призначення (та й, зрештою, все наступне життя) випускниць перших навчальних закладів (тобто монастирських шкіл), а отже становість учениць визначала й навчальний курс цих закладів. З огляду на це доцільно проаналізувати зміст навчального процесу, завдання, методи та форми жіночої освіти, а також простежити, під впливом яких чинників відбувалися в ній зміни.

Жіночі навчально-виховні заклади при монастирях, що діяли в Україні в XIX – на початку XX ст., були покликані реалізувати надзвичайно важливу мету – підготувати високоморальних, суспільно значимих, соціально адаптованих індивідуумів. Жінка, яка традиційно вважалася і була берегинею домашнього вогнища, звісно, відіграла провідну роль у сімейному вихованні дітей і, паралельно з передачею загальних знань, готувала дівчаток (своїх дочок) до виконання ними в майбутньому аналогічних обов'язків.

Завдання монастирської школи полегшувалося тим, що вона мала безпосереднє, чітке й сильне керівництво – церкву. Послух Церкві – щирий, «у простоті сердечній», як це властиво дітям, – ось що було міцною опорою цієї школи і відрізняло її від усіх інших подібних навчальних закладів [2, с. 12]. У зв'язку з цим «монастирська школа приймає дітей в найсприятливіший час їхнього духовного розвитку, [коли] серце їхнє ще зберігає всю вразливість дитячого віку і починають пробуджуватися розумові здібності» [5, с. 133].